

„ШУНД” КАО ПРЕДМЕТ ОПОРЕЗИВАЊА

ВОЈИСЛАВ М. БАЧАНИН

Универзитет у Крагујевцу, Правни факултет
Јована Цвијића 1, Крагујевац, Србија
bacaninvojislav@gmail.com

САЖЕТАК: Дебате поводом евентуалног опорезивања шунд садржаја и „враћања пореза на шунд” из периода бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, на сваких неколико година отварају се у домаћем јавном медијском простору. Како би се јасније уочили домети таквих предлога и дебата, у раду се пружа осврт на различита поимања шунда и кича у хуманистици, указује се на прожимања културне и пореске политике у контексту савремених јавних политика и пружа се историјскоправни преглед и оцена „пореза на шунд” из периода социјалистичке Југославије. Циљ је да се интердисциплинарном аналитичком апаратуром и коришћењем компаративног, историјског, индуктивног и дескриптивног метода, расветле највидљивији теоријски проблеми и покуша одговорити на питања формулације и могуће операционализације „пореза на шунд”.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: порез, шунд, кич, пореска политика, културна политика

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

„Упропастиш фабрику. То није шунд. Упропастиш породицу. Засвињиш. То није шунд. Упропастиш све у шта верујеш и то није шунд.” Прошло је више од пола века од осврта Мирослава Антића [1969: 9], тада колумнисте новосадског *Дневника*, на позиве самоуправних посленика на „борбу против шунда” кроз опорезивање, а његове речи не губе на релевантности. Дебате поводом евентуалног опорезивања шунд садржаја и „враћања пореза на шунд” из периода бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, које се на сваких неколико година отварају у домаћем јавном медијском простору, неретко изгледају само као последице

сензационалистичког усмеравања пажње представника тзв. седме силе на ово питање као друштвено значајно,¹ а редовно се покрећу због директних иницијатива за увођење оваквог пореског облика у наш правни систем – било од стране политичких активиста² и других јавних радника [Matović 2013b], било од стране представника званичних културних установа³. У недостатку неког прецизнијег циљања пореског објекта, овакви захтеви претежно су управљени према ријалити-шоу програмима, а обрађују се потребом да се обезбеде допунски, дестинирани приходи, путем којих би се финансирали непрофитабилни културни производи, као и другим нефискалним разлозима⁴, најчешће услед уверења о урушавању свих вредности у српском друштву.⁵ Заговорници идеје опорезивања предлажу проширење надлежности постојећих независних регулаторних тела [RTS, 2015] или формирање посебних стручних тела,⁶ која би била задужена за одлучивање о томе шта би се међу медијским садржајима требало подвести под појам шунда.

Критичари оваквих предлога, пак, најчешће указују на проблем легитимитета процењивача шунда и немогућност проналажења јасних параметара за једно такво процењивање [Čuk i dr. 2010], висину трошкова који би с таквим административним радњама били скопчани [Dnevnik

¹ Као индикативан приказ оваквог стања могли би послужити текстови настали након објављивања једног чланка у загребачком *Jutarnjem listu* [Dragaš 2013] о укидању тзв. нулте стопе ПДВ-а за поједине категорије културних садржаја у Хрватској, 2013. године. Наиме, аутор је у наслову и делу текста наведене нормативне промене у систему ПДВ-а у Хрватској дословно само упоредио са последицама пореза на промет из периода бивше СФРЈ, колоквијално називаним „порезом на шунд”, наводећи, притом, на два места, свој утисак – „нове мјере као социјалистички „порез на шунд” [ibid]. Уследила је, серија објављених текстова у домаћим медијима, којима се „порез на шунд” третирао као правни новум у пореском систему Хрватске [Tanjug, 2013] и постављала питања – „хоће ли Србија следити пример из комшилука и размислити о увођењу пореза на шунд?” [Telegraf, 2013], односно, „хоће ли Србија следити пример из окружења и опорезивањем помоћи уметност?” [Matović 2013a].

² На „опорезивање шунда прогресивном пореском политиком” позивао је, као представник Демократске странке Србије, 2010. године Сениша Ковачевић [Stanić i Mitić 2010], а сличне предлоге пружала је тада и његова страначка колегиница, Александра Слађана Милошевић [RTS, 2010]. Такође, опорезивање „продукције кича и шунда” могло се наћи и као „решење одрживог финансирања културе” у програму Зелене странке [2014], а слично решење предлагао је и Мирослав Алексић, потпредседник Народне странке [Tomić 2019].

³ Директор Културног центра Новог Сада, Бојан Панаотић, предлагао је, тако, у отвореном писму јавности [2015], „драстично опорезивање штетних медијских садржаја у којима доминирају тзв. ријалити програми”. Његов „апел” подржали су, тада, и многи јавни радници [Tanjug, 2015].

⁴ Нефискални циљеви опорезивања побудили су једног од иницијатора да опорезивање шунда упореди са акцизним опорезивањем производа дуванске индустрије и предложи сличне натписе на малим екранима као и на цигаретама – „гледање оваквих програма изазива деструкцију, негативно образовање, антикултуру и не води нас ка добру” [Vojvodanski dnevnik RTV, 2015].

⁵ Стога се међу иницијативама могу чути и изјаве да је опорезивање шунд-садржаја „једини начин да држава одбрани своје грађане” [Matović 2013b].

⁶ Попут посебне „комисије против шунда” [B92, 2015], „Високог савета за културу и медије” [Matović 2013b], или „комисије стручњака и политичких чинилаца” која би била именована од стране интерминистарског тела „за реформу целог система шоу-бизниса” [Marinković 2010].

N1, 2015], али и сврсисходност оваквих предлога у условима економије слободног тржишта и парадигме потрошачког суверенитета [Stamenković 2010]. Такође, поједини од њих упућују и на могуће злоупотребе власти и њима блиских културних посленика [Kišjuhas 2010], подсећају на промену важећих естетских постулата у популарној култури кроз историју,⁷ а неки оштрицу своје критике управљају према извесности заговараних нефискалних циљева и читава предложени концепт оцењују бесмисленим.⁸

Носиоци извршне власти нису се одредили поводом оваквих предлога.⁹ Слично би се, донекле, могло рећи и за посленике шире научне области јавних финансија и финансијског права, јер недостају научни и стручни радови на ову тему. Изузетком се чине два прегледна научна рада [Hrustić 2017; Хрустић 2018], чија ауторка донекле прихвата мишљење заговорника „пореза на шунд”, истичући да „демократско друштво не треба да забрањује шунд дела, али би требало да пропише јасна правила под којима се то може учинити, чији је саставни део и одговарајућа пореска политика” [Hrustić 2017: 25]. С тим у вези, она износи и мишљење да би такви „додатни извори пореских прихода кроз опорезивање шунда омогућили (...) држави да боље планира дугорочни културни развој” [Hrustić 2017: 25; Хрустић 2018: 143], те оцењује неопходним „да се оформе политички независна стручна тела компетентна за поједине области културе и медија, која би утврђивала шта је шунд” [Hrustić 2017: 26]. Сходно томе и предлаже акцизе као најпогоднији порески облик, „и то изражене у процентуалном износу на основицу новчане вредности дела шунда, али и реклама које се појављују у таблоидима или шунд ТВ програмима и информативним емисијама” [Hrustić 2017: 29].

Како би се јасније уочили донети оваквих предлога и дебата, корисно би било осврнути се на различита поимања шунда и кича у хуманистици, указати на прожимања културне и пореске политике у контексту савремених јавних политика и пружити историјскоправни преглед и оцену „пореза на шунд” из периода социјалистичке Југославије. Циљ је, дакле, да се интердисциплинарном аналитичком апаратуром и коришћењем компаративног, историјског, индуктивног и дескриптивног метода, иоле расветле највидљивији теоријски проблеми и покуша одговорити на питања формулације и могуће операционализације „пореза на шунд”.

⁷ Подсећа се на бројне примере који указују да „данашњи кич може бити сутрашња уметност” и куриозитет да је била „као шунд опорезована и плоча *Sgt. Peppers Lonely Hearts Club Band*, извесних *The Beatles*” [Kišjuhas 2010].

⁸ Тако, примера ради, музичар Зоран Костић Цане поставља питање: „Како народ сам себе да опорезује, како куче само себе да уједе? То је батина са два краја. Не може шунд против шунда. Не бих да причам о томе ко треба прво да плати порез, и ја за неког могу да будем шунд” [Politika, 2010].

⁹ На питања новинара о могућем увођењу тзв. пореза на шунд, надлежни у Министарству културе, „отказали су разговор на ову тему” [Dnevnik N1, 2015], док је премијерка Србије, Ана Брнабић, нагласила да „то није питање за њу, јер није ни довољно стручна, нити има довољно података и анализа 'за' и 'против' да би такву одлуку донела” [Politika, 2018].

ПОИМАЊЕ ШУНДА И КИЧА

Премда се у нашем свакодневном говору термин шунд¹⁰ одавно усталичио као негативно конотиран означитељ разних производа популарне културе, ретки су они аутори који се усуђују да понуде какву научну дефиницију шунда.¹¹ Поједини га, тако, посматрају као архаичан и псеудонаучни „појам једне германске, аустроугарске ’*K und K*’ културе из средине 19. века” [Mandić 1975: 395], други га, у немогућности пружања јасне дефиниције, упоређују са правним системом и наглашавају одржавање друштвеног *status quo*-а као његове суштинске карактеристике [Vargadi 1976: 21], а неки се задовољавају посматрањем шунда „као незграпне форме кича у којој је стереотип тривијализован” [Петровић 2006: 10], и то не само у контексту тзв. тривијалне књижевности или паралитературе, која је дуго представљала његов основни *definiens*.¹² Каткад се „чак и у релевантним теоријским студијама изједначава (...) смисао кича и шунда” [Vožović 2009: 4], што додатно компликује прецизније одређење овог појма као научно утемељеног.

Међутим, ни „одређивање суштине кича није ништа лакше него дефинисање уметности” [Gis 1972: 131]. Мултидимензионалност овог појма одавно превазилази сва његова модернистичка одређења са префиксима неоригиналности, површности, дилетантизма, конвенционалности и вулгарности у естетском смислу, па би се и овде један покушај дефинисања чинио веома незахвалним процесом, ако ни због чега другог, а оно стога што се кич да проматрати не само као естетска, већ и као једна социолошка, аксиолошка и антрополошка категорија.

Условно посматрано, „једна творевина је утолико више кич уколико је: утилитарнија и пружа веће и тренутно задовољство, која служи за једнократну употребу и која је популарна; уколико забавља и релаксира човеков дух и чула а да при томе не замара – не води у дубину нити узноси, најзад, која је комерцијална, има масовног потрошача” [Петровић 2006: 75]. Кич превасходно доноси уживаоцу „функцију задовољства, или, боље речено, спонтаности у задовољству која је страна идеји трансцендентне лепоте или ружноће” [Mol 1973: 98].

Основна препрека јасној идентификацији кича је релативна димензија укуса као једне психолошко-естетичке категорије која подразумева „ону индивидуалну и колективну предиспозицију за рецепцију и вредновање уметничких дела као успешних или неуспешних у својим амбицијама”

¹⁰ Шунд, -а, м [нем. *Schund (literatur)*], према: *Schund* – отпадук, шкарт] 1. лоша, безвредна роба, бофл. 2. ум. дела без правих и трајних уметничких вредности, настала повлађивањем јевтинуом актуелном укусу [Клајн и др. 2006: 2490].

¹¹ Изузетак: аутори Брано Ковачевић и Миодраг Ромић, који, у монографији *Умјетносћ, кич и шунд*, наводе да се под овим појмом „подразумијева (...) изостанак културне и уметничке вриједности и аутохтоности која се више односи на литературу (безвриједна књижевност, безвриједно дјело, ’жута штампа’, ’трач штампа’ и слично)” [2012: 53].

¹² Стога су се аутори многобројних радова који третирају појам шунда, уместо дефинисања, најчешће само одређивали за анализу структурних карактеристика дела тзв. тривијалне књижевности [Јовић 1970], или, пак, прихватили енциклопедијска тумачења шунда као форме кича у књижевности [Kulturno-prosvetna zajednica Vojvodine, 1972: 394; Janežić 1972: 73].

[Radojičić 1997: 98]. Одређено културно добро имаће, тако, различиту интерпретацију, употребу и тумачење од стране различитих реципијената. У вези с тим проблемом, Жак Штернберг (Jacques Sternberg) је истицао: „Ако имате времена напретек и ако хоћете да за себе проверите колико је кич субјективан, играјте се игре кича, не-кича, супер-кича или анти-кича са својим пријатељима. Изненадићете се” [према: Глушчевић 1990: 14].

Кич се, такође, може посматрати и као универзалан људски однос који се у сфери уметности само опредмеђује и најјасније види. Абрахам Мол (Abraham Moles) је, тако, истицао да је „човек мерило према којем је кич створен” [1973: 59], а Лудвиг Гиц (Ludwig Giesz) да „не постоји само кичерска квази-уметност, већ и кичерско понашање, самодоживљавање, укратко, живот у знаку кича” [1990: 113]. Кич, тако, можемо означити истовремено и као став и као однос [Lukić i dr. 1982: 266]. Следствено томе, могли бисмо доћи и до још једног проблема при идентификацији кича. Наиме, и ставови и односи су поприлично субјективног карактера, попут наведених естетских преференција. Они су променљиве и врло неподесне категорије за мерење. Таква „мерења” би нас, већ, могла одвести у предворје етике, а, узгред, не заборавимо, и сам морал често може бити временски променљива категорија.¹³ Другим речима, ако узмемо да кич није само „манипулација вредностима на релацији естетски допадљивог између субјекта и објекта” [Глушчевић 1990: 22], односно, апстрахујемо ли естетску компоненту и прихватимо ли шире посматрање кича као социјалне конструкције и доживљавања – кичерску и „шунд” етикету могли бисмо „налепити” различитим процесима и понашањима у бројним сферама друштвеног живота – од берзанског пословања до политике.¹⁴ А и један такав суд би, опет, зависио од индивидуалне перцепције и личног етичког оквира. На концу, било да појму кича приђемо са становишта историчара уметности и посматрамо као такве оне творевине које се „ките перјем других искустава и без ограда продају као уметност” [Еко 2007: 404], или, пак, прихватимо наратив да је кич више однос човека и ствари, односно да кича нема без „кич-човека” – тек, тамо где је тржиште – ту ћемо пронаћи и кич.

КУЛТУРНА ПОЛИТИКА И ОПОРЕЗИВАЊЕ

У сфери пореске политике, неолиберализам почива на идеји да се улога пореза што је могуће више ограничи на ниво инструмента путем којег држава остварује претежно фискалне циљеве. Другим речима, порези се „као инструменти нефискалне политике користе све мање, а у

¹³ У том смислу нам може, као подсећање, послужити и егземплар из првог изданика *Социологије* Радомира Лукића, који је био намењен студентима Правног факултета: „Тако, на пример, оно што је у примитивној заједници добро – убијати старе људе – сад је рђаво; стављање сопствене жене госту на расположење, некад је било добро, сад је зло...” [1962: 268].

¹⁴ Штавише, термин „политички кич” дуго се користи у друштвено-хуманистичким дискусијама, било као „форма културне анестезије” [Lugg 1998: 3], било као „привид политичког који има за циљ да маскира истину, замагли стварност и задовољи парцијалне интересе појединаца или група на власти” [Božilović 2013: 29].

теорији се све снажније истиче, те у пракси спроводи, одређење према којем порезе треба користити као инструменте у првом реду фискалне политике” [Jelčić 1998: 184]. Па ипак, и поред оваквих тенденција, у савременим политичким системима, пореска политика је често у функцији остваривања циљева других јавних политика – како здравствене, демографске, еколошке, тако и културне. Но, овакви ванфискални, односно екстрафискални циљеви и задаци, претежно се имплементирају кроз акцизно опорезивање, различите пореске подстицаје и олакшице, таксе и накнаде, а не кроз увођење нових пореских облика.

Увођење и примену акциза често прати и аргументација предлагача да се потрошачи на тај начин одвраћају од коришћења неких производа (попут цигарета, алкохола, луксузних производа и сл.), или да се стимулишу одређена понашања супротна јавном интересу (попут загађења животне средине). Међутим, иако је њихов нефискални утицај неоспоран, у практичној буџетској политици неретко се много више вреднује њихов фискални значај и потреба подмиривања увећаних јавних расхода, него њихова здравствена, еколошка или социјалнополитичка ефикасност.¹⁵

Мере пореске политике кроз које се остварују и културно-политички циљеви углавном су усмерене на „охрабривање приватних донатора за помагање уметности или на различита пореска ослобођења за квалификоване уметнике и уметничке организације” [Throsby 2010: 73]. С једне стране, такве олакшице и подстицаји стимулишу донације и добротично делање приватног сектора, односно, „такав систем мобилише приватну подршку за уметност и доноси финансијске ресурсе оном сектору који такве ресурсе иначе не би добио” [Throsby 2010: 74]. С друге стране, оваква подршка образлаже се и чињеницом да се тако „одлучивање о томе кога и шта треба субвенционисати ефективно преноси са бирократа и политичара на много већи број појединаца...” [Throsby 2010: 74].

Својеврсна подршка културном развоју постиже се и посебним пореским погодностима и ослобођењима која се односе на порез на додату вредност или порез на промет, а која своју примену налазе у готово свим пореским системима данашњице. На овај начин, остварује се корист и на страни произвођача, и на страни потрошача различитих културних производа и/или услуга. Међутим, да ли ће и заиста доћи до остварења циљева културне политике овим путем – зависиће, пре свега, од еластичности цена, односно од тога да ли ће ценовни ефекти променити понашање потрошача у жељеном смеру. Стога поједини аутори увиђају да највећи проблем креаторима политика представља управо то што су „обавезни да се ослањају на свој суд и веру, чешће него на способност да предвиде понашање непредвидљиве јавности” [Throsby 2010: 80]. Слично би, дакако,

¹⁵ Барбара Јелчић је, тако, наводила пример да је „повећање порезних стопа, односно порезног оптерећења при опорезивању цигарета, вина, пива, алкохолних пића у многим државама усмјерено на повећање јавних прихода од тих извора, а не на смањење потрошње тих производа” [2001: 349], а Гордана Илић-Попов да „министри финансија преферирају еколошке порезе имајући у виду да они представљају, иако не много издашан, (...) ипак релативно стабилан извор јавних прихода” [2000: 75].

било и у случају увођења неког облика „пореза на шунд”, када би се такав пример могао пронаћи у упоредноправној пракси.

ОПОРЕЗИВАЊЕ „ШУНДА” У ДОБА БИВШЕ СФРЈ

Својеврсно препознавање проблема од стране државног апарата уочило се већ кроз организовање Конгреса културне акције у Крагујевцу 1971. године,¹⁶ с циљем „да се што пре Србија ослободи културне заосталости и (...) сврста у ред културно развијених друштава” [Гончин 1971: 15]. Међутим, иако је овај скуп био „представљан јавности као посебан облик културне револуције” [Hofman 2013: 295] и био перципиран као „непосредни подстицај за доношење закона о опорезивању „шунда” [Гаварић 1974: 47], са дистанце од готово пола века, могло би се рећи да није имао већих практичних домета,¹⁷ а у јавности је највише остао упамћен по протесту „против шунда” крагујевачких гимназијалаца, који су, испред градске дворане „Шумадија”, првог дана Конгреса на импровизованој ломачи спаљивали забавне часописе и крими-романе.¹⁸

„Закон против шунда” представља несрећно изабран колоквијалан назив¹⁹ за Закон о изменама и допунама Закона о републичком порезу на промет робе на мало СР Србије из 1971. године [*Службени гласник СРС*, 51/71]. Између осталог, овим законским актом је утврђена пореска стопа од 31,5% на промет свих књига, брошура, новина, часописа и друге периодичне информативне и стручне штампе [чл. 1а, ст. 1], предвиђено пореско ослобођење за оне производе из ове групе „од посебне друштвене и културне вредности”, а оцена о томе који се производи сматрају таквим – стављена у надлежност републичког органа управе надлежног за послове културе [чл. 1а, ст. 2].

Неколико месеци након доношења наведеног акта, донет је и Правилник о утврђивању књига, брошура, новина, часописа и друге периодичне информативне и стручне штампе које су од посебне друштвене и културне вредности [*Службени гласник СРС*, 26/72]. Таксативно су биле наведене такве категорије издања, конкретизовани називи појединих, а, као саставни део акта, додат је и списак ОУР-а (тадашњих издавачких предузећа) чија се издања сматрају издањима од посебне друштвене и културне вредности.²⁰

¹⁶ Поједини учесници дебате су наглашавали и да „ово друштво мора да користи административне мере, а у борби против шунда и кича нису нехумане и административно-пореске мере, које ће олакшати пут идејним напорима истинским културним вредностима” [Цакулин 1971: 281].

¹⁷ Видети више: [Vučetić 2016: 76–109].

¹⁸ Видети: [Шунд на ломачи, 1971: 8; Luković 1989: 215].

¹⁹ У есејима и научним радовима који делом третирају ову тему неретко се може наћи погрешно наведен назив законског текста – попут „Закона о опорезивању књига, новина и других публикација” [Senjković 2008: 78; Popović i dr. 1975: 405], или, пак, погрешан избор самог законског текста – попут навођења савезног „Закона о опорезивању производа и услуга у промету” из 1972. године у смислу „закона који је ступио на снагу прво у ужој Србији” [Janjetović 2010: 44].

²⁰ Куриозитетом се чини то да је међу таксативно наведеним издањима од посебне друштвене и културне вредности место нашла и *Звездина ревија*, издавача ФК „Црвена звезда”

Правилник је био „постављен тако да се може стално мењати и допуњавати, како новим издањима, тако и уношењем оних издања која су била опорезована, уколико су променила карактер у позитивном смислу, као и брисањем уколико су нека издања своју концепцију променила у негативном смислу” [Гаварић 1974: 50].

У јавном простору се и тада указивало да овакве мере представљају „акт финансијске власти која се јавља у нечем што јој није посао” [Kulturno-prosvetna zajednica Vojvodine, 1972: 392], али су оне биле прихваћене од стране одређеног броја културних посленика уз образложења која су била слична оним аргументима савремених заговорника опорезивања шунда који оправдавају овакво опорезивање духовних творевина попут луксузних производа и алкохолних пића [Kulturno-prosvetna zajednica Vojvodine, 1972: 392]. Но, највећи изазов који се јављао у практичној операционализацији ових мера управо је и био проблем недовољно прецизних критеријума за разграничење вредног у духовним творевинама. Тако су, примера ради, чланови комисије Републичког секретаријата за културу Србије у свом раду имали несугласице око критеријума на основу којих би се одредило која дела представљају остварења „од посебне друштвене вредности”, па је било објављено да су „после двочасовне полемике, чланови комисије (...) ипак одустали од покушаја дефинисања, одлучивши да убудуће одлуке доносе на основу личног суда” [О шунду – према слободном уверењу, 1972: 8].

Пошто је ступањем на снагу савезног Закона о опорезивању производа и услуга у промету [*Службени лист СФРЈ*, бр. 33/72], 1972. године дошло до новог раздобља у материји опорезивања промета производа и услуга, крајем исте године на нивоу СР Србије донет је Закон о посебном републичком порезу на промет производа и услуга у промету [*Службени лист СРС*, бр. 53/72]. Ступањем на снагу овог закона престала су да важе поменута решења у погледу регулисања пореза на промет робе на мало (чл. 13), али је намера законодавца остала иста. Наиме, и овим законским текстом била је предвиђена пореска стопа од 31,5% на промет различитих писаних издања, као и пореско ослобођење за поједине категорије издања (књига, брошура и других публикација), с том разликом што је, овога пута, било напуштено номотехничко решење у погледу категорије „посебне друштвене и културне вредности”, већ је било прописано пореско ослобођење за одређена издања из области науке, уметности, културе, образовања и васпитања – а мишљење о томе да ли је у питању овакав производ, у сваком случају *in concreto*, дужан је био прибавити издавач од републичког, односно покрајинског органа управе надлежног за послове културе пре стављања тих производа у промет (тарифни бр. 5).

Иако су поједини културни посленици тада писали да ће Србија „ући у повијест естетике, етике, социологије и законодавства, итд, јер је прва

[чл. 3, ст. 1, тач. 16], а каснијим изменама и допунама Правилника [*Службени лист СРС*, бр. 30/72] и издање *Никад робом* [чл. 2, ст. 2, тач. 58], како се називала стрип-ревија у којој су излазили стрипови о јунацима Мирку и Славку.

решила питање – шта је то шунд” [Лукач 1972: 19] – са таквим оценама (као и оним данашњим које се позивају на „порез на шунд у бившој СФРЈ”) не би се ваљало сложити, јер, формалноправно посматрано – „закон о опорезивању шунда” никада није ни постојао, односна материја је била регулисана различитим правним актима,²¹ а у надлежности овлашћених органа није ни било утврђивање „шунда” – већ оцењивање и/или утврђивање да ли се одређени садржај може прогласити друштвено/културно вредним и као такав ослободити пореза. С друге стране, не би се требало сложити ни с мишљењем „службених тумача” [Janjetović 2011: 258] ових мера да их треба схватити „као искључиво економске” [Gavarić 1975: 392; Popović и др. 1975: 411], јер су оне, очигледно, биле и културно-политичке (и идеолошке) природе.

Премда су поједини штампани медији неко време сами укидали и/или мењали уређивачку политику појединачних издања која нису била ослобођења пореза [видети: Опорезовано једанаест издања, 1972: 7; Обустављено издавање шунда, 1972: 5], електронски истовремено избегавали да у својим програмима пуштају дела одређених аутора,²² те би се могло протумачити и да су наведене мере, бар краткорочно, остваривале функцију тзв. „меке цензуре” [Hofmann 2018: 263], ипак се не би могло оценити да су у домену културне политике и ванфискалних циљева ове мере заиста биле и сврсисходне. Јер, чак и да превидимо низ апсурдних примера,²³ све оно што се у домаћој популарној култури појавило услед својеврсне „цензуре тржишта” деведесетих година, у блажем облику било је присутно и током „самоуправних” осамдесетих.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Чести позиви на опорезивање шунда у домаћем јавном простору део су једног ширег приступа који упућује на нужност за просветитељским делањем (не само) у области културе. Легитимност просветитељског приступа неупитна је и стога што су просветитељске идеје управо и добиле своје највидљивије оваплоћење кроз савремене културне политике.

²¹ Између осталог, каснијим законодавним решењима, наведене категорије издања проширене су и на грамофонске плоче, видео-касете и сличне медије. Више видети у: [Закон о изменама и допунама Закона о опорезивању производа и услуга у промету, *Службени лист СФРЈ*, бр. 58/75], а сличан је био и *ratio legis* као у погледу штампаних издања. Према оцени Драгољуба Гаварића (тадашњег саветника у Републичком секретаријату за образовање и културу): „на 80% тих плоча (...) снимљена (је) лоша такозвана нова народна и забавна музика (...) стога је Скупштина СР Србије усвојила закључак да се у погледу пореске политике грамофонске плоче исто третирају као и издања књига и новина” [1974: 57].

²² Извођачи и менаџери фолк-музике перципирани су „као друштвени одметници и преваранти који делају унутар ‘сиве зоне’ мрачне индустрије забаве” [Čvoro 2016: 46].

²³ Попут навода фолк певачице Зорице Брунцлик да је њене плоче „народ (...) куповао још више, јер су биле скупље, па су људи мислили да су и вредније” [Randelović-Andrić 2006: 161], или, пак, куриозитета да је албум првенац словеначке панк-рок групе „Панкрти” у продавницама плоча „подлијегао обавези плаћања основних и посебних пореза на промет”, а да је, за тај исти албум, као најбољи млади бенд, група добила награду „Седам секретара СКОЈ-а” [Mišina 2013: 111].

Међутим, како је својевремено истицао Тибор Варади (Tibor Várady) – „супротстављање шунду јесте уједно и супротстављање једној од најбољих социјалних разлика – разлици културног нивоа (...) а разлике културног нивоа не укидају се једноставно и аутоматски, решавањем одређених економских проблема” [1976: 34]. Ако би и могли замислити један такав облик уравниловке у будућности, чини се да би се решења пре могла тражити у стратешкој интеграцији културне политике са још једном јавном политиком (нежно) просветитељске функције – образовном.

Савремени правни системи познају различите облике пореских ослобођења и подстицаја као правна решења путем којих се делимично остварују и многи нефискални циљеви пореске политике, па међу њима и културно-политички. Но, предлози за увођење посебног облика „пореза на шунд” своје утемељење не би могли наћи у науци о порезима. Такав порески облик нема своје место ни у упоредноправној, ни у историјско-правној пракси.

У стварности, све је могуће опорезовати. Иза таквих мера стоји држава, а познато је да се у погледу фискалне суверености најмање може говорити у контексту ерозије суверености или некакве десуверенизације. Међутим, исплативост и фискална издашност предложених мера били би неизвесни, будући да би се, у таквом случају, потрошња „шунд-садржаја” засигурно само пренела на интернет платформе. Стога овакве предлоге не би требало подржати као економско решење које би, попут чаробног штапића, решило проблеме финансирања културе.

С друге стране, они се чине неприхватљивим и зато што би се, у недостатку научно утемељене дефиниције „шунда”, предложена тела, којима би била поверена јавна овлашћења, суочавала са проблемима тзв. неодређеног појма и арбитрерности у оцењивању. На концу, под претпоставком да се тај (вечити) проблем некако и реши, па наше друштво заиста „уђе у историју естетике, етике, социологије и законодавства” и нормативним актима јасно одреди демаркациону линију између „шунда” и „нешунда”, остаје проблем културно-политичке сврсисходности једне такве мере. Јер, како је писао Мирослав Антић [1972: 7]: „Порез неће укинути шунд. Шунд ће платити порез и живети и даље. Зато се, ваљда, треба борити да не буде шунда у овој нашој политици против шунда”.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Антић, Мирослав (1969). Ја сам за шунд. *Дневник: орјан Народној фронтџа*, 21. 11. 1969, 9.
- Антић, Мирослав (1972). Шта је то шунд? *Дневник: орјан Народној фронтџа*, 16. 2. 1972, 7.
- Гаварић, Драгољуб (1974). Забавна литература, рото-штампа, стрип и шунд: зашто је уведен порез на промет књига и новина. *Библиотекар: орјан Друшћива библиотекара НР Србије*, XXVI(4–6): 35–58.
- Глушчевић, Зоран (1990). *Живот у ружичастом: антилоџија свакидашњег кича*. Београд: Просвета.
- Гончин, Милорад /ур./ (1971). *Конјрес културне акције у СР Србији: Крајујевац 28, 29. и 30. октобар 1971*. Београд: Републичка конференција ССРН СР Србије.

- Закон о изменама и допунама Закона о опорезивању производа и услуга у промету, *Службени лист СФРЈ*, бр. 58/75.
- Закон о изменама и допунама Закона о републичком порезу на промет робе на мало, *Службени гласник СРС*, бр. 51/71.
- Закон о опорезивању производа и услуга у промету, *Службени лист СФРЈ*, бр. 33/72.
- Закон о посебном републичком порезу на промет производа и услуга у промету, *Службени гласник СРС*, бр. 53/72.
- Илић-Попов, Гордана (2000). *Еколошки порези*. Београд: Савет пројеката „Конституисање Србије као правне државе”; Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду.
- Клајн, Иван и Милан Шипка (2006). *Велики речних сџраних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.
- Лукач, Сергије (1972). Битка за шунд. *НИН: Недељне информативне новине*, 9. 7. 1972: 18–20.
- Обустановљено издавање шунда (1972). *Борба*, 11. 8. 1972: 5.
- Опорезовано једанаест издања (1972). *Борба*, 26. 7. 1972: 7.
- О шунду – према слободном уверењу (1972). *Борба*, 12. 6. 1972: 8.
- Петровић, Сретен (2006). *Кич као судбина*. Београд: Чигоја штампа.
- Правилник о изменама и допунама правилника о утврђивању књига, брошура, новина, часописа и друге периодичне и стручне штампе, које су од посебне друштвене и културне вредности, *Службени гласник СРС*, бр. 30/1972.
- Правилник о утврђивању књига, брошура, новина, часописа и друге периодичне информативне и стручне штампе који су од посебне друштвене и културне вредности, *Службени гласник СРС*, бр. 26/1972.
- Хрустић, Хасиба (2018). Културни образац и достигнути степен демократије у Србији. *Култура: часопис за теорију и социологију културе и културну историју*, 160: 132–148.
- Цакулин, Петар (1971). Интеграција привреде и културе. У: *Конгрес културне акције у СР Србији: Крагујевац 28, 29. и 30. октобар 1971*. Београд: Републичка конференција ССРН СР Србије, 279–281.
- Шунд на ломачи (1971). *Свјетлост: њовремени лист за друштвени и културни живот*, 4. 11. 1971: 8.
- Božilović, Nikola (2013). Konzervativna ideologija i politički kič. *Sociološki diskurs*, III(6): 5–32.
- Božović, Ratko (2009). Stranputice kiča. *Sociološka luča*, III(2): 3–17.
- Čvoro, Uroš (2016). *Turbo-folk Music and Cultural Representations of National Identity in Former Yugoslavia*. London – New York: Routledge.
- Eko, Umberto (2007). *Istorija ružnoće*. Dušica Todorović-Lakava (prevod). Beograd: Plato.
- Gavarić, Dragoljub (1975). Normalno je da postoje oporezovana i neoporezovana izdanja. *Kulturni život: Časopis zajednice kulturno-prosvetnih organizacija Jugoslavije*, XVII(6): 391–394.
- Gic, Ludvig (1972). Kič i uživanje u kiču. *Kulturni život: Časopis zajednice kulturno-prosvetnih organizacija Jugoslavije*, XIV(1–2): 115–132.
- Gic, Ludvig (1990). *Fenomenologija kiča*. 2. izd. Svetomir Janković i Spomenka Stanković-Krajčević (prevod). Beograd: Biblioteka XX vek.
- Hofman, Ana (2013). Ko se boji šunda još? Muzička cenzura u Jugoslaviji. U: Lada Duraković, Andrea Matošević (urednice), *Socijalizam na klupi, Jugoslavensko društvo očima nove postjugoslavenske humanistike*. Pula–Zagreb: Srednja Europa, d.o.o.; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli; Sa(n)jam knjige u Istri, 279–316.
- Hofmann, Ana (2018). Micronarratives of Music and (self-)Censorship in Socialist Yugoslavia. In: Patricia Hall (editor), *The Oxford Handbook of Music Censorship*. New York: Oxford University Press, 259–274.

- Hrustić, Hasiba (2017). Dodatni izvor poreskih prihoda. *Правни живоић: лисић за љравна љићћања и љраксу*, LXVI(11): 21–31.
- Janežič, Anton (1972). Nekoliko pitanja o šundu. *Kulturni život: Časopis zajednice kulturno-prosvetnih organizacija Jugoslavije*, XIV(1–2): 72–74.
- Janjetović, Zoran (2011). *Od „Internacionale“ do komercijale: popularna kultura u Jugoslaviji: 1945–1991*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- Janjetović, Zoran (2010). Zabavna štampa u socijalističkoj Jugoslaviji. *Studia lexicographica*, IV(1[6]): 33–59.
- Jelčić, Barbara (2001). *Javne financije*. Zagreb: RriF, 2. izdanje.
- Jelčić, Božidar (1998). *Financijsko pravo i financijska znanost*. Zagreb: Informator. 2. izdanje.
- Jovičić, Vladimir (1970). Šund – nepoznati osvajač. *Gledišta: časopis za društvenu kritiku i teoriju*, XI(4): 585–600.
- Kovačević, Braco i Miodrag Romić (2012). *Umjetnost, kič i šund*. Banja Luka: Evropski defnologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjedonosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka.
- Kulturno-prosvetna zajednica Vojvodine (1972). Šund – šta je to. *Kulturni život: Časopis zajednice kulturno-prosvetnih organizacija Jugoslavije*, XIV(5–6): 390–401.
- Lugg, Catherine (1998). *Political Kitsch and Educational Policy*. Working paper. Aera Annual Convention, San Diego, CA.
- Lukić, Radomir (1962). *Osnovi sociologije*. Beograd: Savez udruženja pravnik Jugoslavije.
- Lukić, Radomir i Miroslav Pečujlić (1982). *Sociološki leksikon*. Beograd: Savremena administracija.
- Luković, Petar (1989). *Bolja prošlost: prizori iz muzičkog života Jugoslavije: 1940–1989*. Beograd: Mladost.
- Mandić, Igor (1975). Kulturna politika jednog društva vodi se kroz masovne medije. *Kulturni život: Časopis zajednice kulturno-prosvetnih organizacija Jugoslavije*, XVII (6): 395–397.
- Mišina, Dalibor (2013). *Shake, Rattle and Roll: Yugoslav Rock Music and the Poetics of Social Critique*. London – New York: Routledge.
- Mol, Abraham (1973). *Kič: Umetnost sreće*. Ksenija Jovanović (prevod). Niš: Gradina.
- Popović, Gordana; Dragoljub Gavarić; Dušan Latković (1975). Uticaj poreske politike na izdavačku delatnost u oblasti zabavno revijalne i roto štampe. *Kulturni život: Časopis zajednice kulturno-prosvetnih organizacija Jugoslavije*, XVII(6): 405–413.
- Radojčić, Mirjana (1997). Raskršća vrednosti: Fenomen kiča u antropološko-estetičkoj perspektivi. *Filozofija i društvo: zbornik radova*, 12: 95–146.
- Randelović-Andrić, Jelena (2006). Obrazovne karakteristike odraslih i odnos prema muzičkom kiču. *Kultura: Časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku*, 116–117: 141–184.
- Senjković, Reana (2008). *Izguđjeno u prijenosu: Pop iskustvo soc kulture*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Throsby, David (2010). *The Economics of Cultural Policy*. Cambridge University Press.
- Varadi, Tibor (1976). Pravo i šund. *Dometi: časopis za kulturu*, III(7): 17–34.
- Vučetić, Radina (2016). *Monopol na istinu*. Beograd: Službeni glasnik.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- Kulturni centar Novog Sada (2015). Отворено писмо директора КЦНС-а јавности у вези са захтевом за опорезивањем кича и шунда и враћањем младих култури. Доступно на: <https://www.kcns.org.rs/vest/otvoreno-pismo-javnosti-u-vezi-sa-zahtevom-za-oporezivanjem-kica-i-sunda-i-vracanjem-mladih-kulturi/>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Тањуг (2015). Велика подршка апелу за драстично опорезивање кича. *Дневник*. Доступно на: <https://www.dnevnik.rs/drustvo/velika-podrska-apelu-za-drastico-oporezivanje-kica>. Приступљено: 26. 7. 2020.

- B92 (2015). Uvesti komisiju protiv šunda. Dostupno na: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=05&dd=06&nav_category=12&nav_id=988776. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Ćuk, Aleksandra; Matijević, Ivana (2010). Najveća kulturna bitka protiv laži. *Danas*. Dostupno na: <https://www.danas.rs/kultura/najvesca-kulturna-bitka-protiv-lazi/>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Dnevnik N1 (2015). Treba li Srbiji porez na šund? Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=AyqEidR3WhA>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Dragaš, Aleksandar (2013). Nove mjere kao socijalistički 'porez na šund'. *Jutarnji list*. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/kultura/glazba/otkrivamo-najnoviji-potez-ministra-linica-za-ozbiljnuglazbu-pdv-5-posto-za-rock-i-festivale-cak-25/1199852/>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Kišjuhas, Aleksej (2010). Kič je demokratski. *Danas*. Dostupno na: <https://www.danas.rs/kolumna/aleksej-kisjuhas/kic-je-demokratski/>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Marinković, Ankica (2010). „Seksi dama” je bila na meti. *Politika*. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/144337/Seksi-dama-je-bila-na-meti>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Matović, Dragana (2013a). Kulturi novac od poreza na šund. *Novosti*. Dostupno na: <https://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:443215-Kulturi-novac-od-poreza-na-sund>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Matović, Dragana (2013b). Kako oporezovati kič? *Novosti*. Dostupno na: <https://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:443419-Kako-oporezovati-kic>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Politika* (2010). Šta biste najpre oporezovali. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/144336/Tema-nedelje/Da-li-je-moguće-oporezovati-kic/STA-BISTE-NAJPRE-OPOREZOVALI>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Politika* (2018). Brnabić: Rijaliti u Srbiju uveo Dilas, a ne Mitrović. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/411429/Brnabic-Rijaliti-u-Srbiju-uveo-Dilas-a-ne-Mitrovic>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- RTS (2010). DSS protiv kiča i šunda. Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/742460/dss-protiv-kica-i-sunda.html>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- RTS (2015). Treba li uvesti porez na kič i šund?. Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/2010721/treba-li-uvesti-porez-na-kic-i-sund.html>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Stamenković, Stanko (2010). Rešenje je u obrazovanju, ne u porezu. *Politika*. Dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/144339/Tema-nedelje/Da-li-je-moguće-oporezovati-kic/Resenje-je-u-obrazovanju-ne-u-porezu>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Stanić, Rade i Ana Mitić (2010). DSS objavio rat silikonima. *Press*. Dostupno na: <http://www.pressonline.rs/zabava/life-style/125738/dss-objavio-rat-silikonima.html>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Tanjug (2013). Hrvatska vraća se porez na šund. *Blic*. Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/svet/hrvatska-vraca-se-porez-na-sund/fbgy8m>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Telegraf* (2013). Kič, kolica, laganica: Treba li i u Srbiji uvesti porez na šund?!. Dostupno na: <https://www.telegraf.rs/vesti/578295-kic-kolica-laganica-treba-li-i-u-srbiji-uvesti-porez-na-sund>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Tomčić, Jovana (2019). Da li bi i na koji način poslanici zabranili rijaliti programe?. *Danas*. Dostupno na: <https://www.danas.rs/drustvo/da-li-bi-i-na-koji-nacin-poslanici-zabranili-rijaliti-programe/>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Vojvođanski dnevnik Radio-televizije Vojvodine (2015). Panaotović: Kič i šund oporezovati. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=fe5M6lFy1Tg>. Приступљено: 26. 7. 2020.
- Zelena stranka (2014). Program zelene stranke. Dostupno na: <https://www.zelenastranka.rs/dokumenti/program/>. Приступљено: 26. 7. 2020.

“SHUND” AS A SUBJECT OF TAXATION

by

VOJISLAV M. BAČANIN
University of Kragujevac, Faculty of Law
Jovana Cvijića 1, Kragujevac, Serbia
bacaninvoislav@gmail.com

SUMMARY: Debates regarding the possible taxation of “shund” content and the “return of tax on shund” from the period of the former SFRY, are opened every few years in the national public media space. In order to see the scope of such debates more clearly, this paper provides an overview of different notions of “shund” and kitsch in the humanities, points out the permeation of cultural and tax policy in the context of modern public policy and provides a historical and juridical overview and assessment of “tax on shund” from the socialist period. The goal is to shed light on the most prominent theoretical problems via an interdisciplinary analytical apparatus and using a comparative, historical, inductive and descriptive method and try to answer the questions of the formulation and possible operationalization of the “tax on shund”. In the end, the only thing left is the judgment that the introduction of the proposed form of taxation would not find its foundation in the science of taxes, that the cost-effectiveness and fiscal abundance of such measures would be uncertain, and that, in the absence of a scientifically based definition of “shund”, the bodies entrusted with public authority would face the problems of the so-called indefinite notion and arbitrariness in evaluation.

KEYWORDS: tax, shund, kitsch, tax policy, cultural policy